

1930 YILINDA GAZİANTEP’TE YAPILAN YEREL SEÇİMLERE SERBEST CUMHURİYET FIRKASI’NIN KATILMASI VE YAŞANAN TARTIŞMALAR

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ÜNÜVAR* - Zeynep Yıldız ÖZLÜ**

Öz

29 Ekim 1923 günü TBMM’de Cumhuriyet ilan edilmiş ve Mustafa Kemal Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Mustafa Kemal daha Cumhuriyet ilan edilmeden önce, Halk Fırkası adıyla bir parti kurarak Cumhuriyet’in demokratikleşmesini amaçlamıştır. 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuş ancak Şeyh Said İsyanı çıkmasıyla parti kapatılmıştır. 1930 yılında Mustafa Kemal inkılapların yerleştiğini, artık çok partili hayata geçilebileceğini düşünmüş, hedeflediği demokrasiye geçiş için yakın arkadaşı olan Fethi Bey’den bir parti kurmasını istemiştir. Fethi Bey’de Atatürk gibi ülkede demokrasinin yerleşmesi için bir muhalefet partisine ihtiyaç olduğuna inanmıştır. Bu amaçla Fethi Bey, Mustafa Kemal’in isteği doğrultusunda Serbest Cumhuriyet Fırkası’nu 12 Ağustos 1930 tarihinde 14 milletvekilinin katılımıyla kurdu. Fırka özellikle Batı Anadolu’da heyecanla karşılandı. Serbest Fırka aynı yıl yapılan belediye seçimlerine katılma kararı aldı. Serbest Cumhuriyet Fırkası Gaziantep’te teşkilat kurma çalışmalarını başlatmış, yeni bina tutmuş, ancak tam faaliyete başlamadan yerel seçimlere katılmıştır. CHF taraftarları, yerel seçimlerde Serbest Cumhuriyet Fırka taraftarlarına bazı zorluklar çıkarmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası seçimlere yeteri kadar hazırlanamadığı için Gaziantep’teki belediye seçimlerinde herhangi bir başarı gösterememiştir. Belediye Başkanlığı seçimini de CHF kazanmıştır.

Anahtar kelimeler: Fethi Bey, Serbest Cumhuriyet Fırkası, Yerel Seçimler.

Participation Of The Liberal Republic Party In Local Elections Of 1930’s In Gaziantep And Lively Discussions

Abstract

Republic was declared in Parliament on 29th October 1923 and Mustafa Kemal was elected President. Mustafa Kemal aimed to democratize the Repub-

* Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

** Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi.

lic by establishing a party in the name of Community Party before the declaration of the Republic. In 1924 the Progressive Republic Party was established but the it was closed with the Sheikh Said Rebellion. In 1930, Mustafa Kemal thought that their forms had been settled and that a multi-party dream could be passed so he wanted to establish a party to his close friend Fethi Bey for the transition to aimed democracy. Fethi Bey believed like Atatürk that an opposition party is needed for the settlement of democracy in the country. For this purpose, Fethi Bey founded the Liberal Republic Party on 14th of August 1930 with the Participation of 14 deputies in the direction of Mustafa Kemal's request. The party was especially welcomed in Western Anatolia. Serbest Party received a decision to Participation in the municipal elections held that same year. Liberal Republic Party initiated the establishment of organizations in Gaziantep, kept new buildings, but Participated in local elections without full activity. CHF supporters created some difficulties for the members of the Liberal Republic Party in local elections. Since the Liberal Republic Party did not prepare enough for the elections, it did not show any success in the elections of the municipality in Gaziantep. The CHF won the may or alelection.

Keywords: Fethi Bey, Liberal Republic Party, Local Elections.

Giriş

İnsanlar, devlet denilen bir teşkilatlanmaya gittikleri zaman, her şeyden önce bir yöneten birde yönetilen sınıfı oluşturmuşlar ve çeşitli yönetim şekilleri denemişlerdir. Dünya üzerinde geçmişten günümüze yönetim şekillerinde her millete göre farklı uygulamalar görülmekle birlikte bunları genel anlamda; mutlakiyet (monarşi), meşrutiyet ve cumhuriyet (demokrasi) olarak adlandırabiliriz. Cumhuriyet, dilimize Arapça'dan "cumhur" kelimesinden geçmiştir. Anlamı; herhangi bir şeyin büyük kısmı, bir topluluğun çoğunluğu veya önde gelenleri demektir. Günümüzde kullanılan anlamıyla topluluk, ahali, halk, millet anlamlarında kullanılmaktadır. Arapça'daki "halk" kelimesinin Latince karşılığı ise "respublica"dır. Anlamı da, kamuya ait, kamu malı anlamına gelir. Yani halk, millet demektir.¹

Cumhuriyet kelimesi iki anlamda kullanılmaktadır. Bunlardan birincisi, devlet ve hükümet yönetim şeklidir. İkincisi ise, egemenliğin millete ait olması ve millet tarafından kullanılmasıdır. Halk yetkilerini belirli bir süre için seçtiği temsilcilerine devreder. Devlet başkanı ve hükümet, halk tarafından belirli bir süre için seçilir ve bunlar halkı yönetir. Cumhuriyet'te son söz halkındır, milletindir.² Halk, kendi istediği kişiyi seçebilmesi için birden fazla parti ve aday olması gereklidir. Türkiye'de siyasi partilerin kurulması, 23 Temmuz 1908 Meşrutiyet'in yeniden ilanı ile başlamıştır. Bu tarihe kadar gerçek anlamda siyasi partilere rastlamak pek mümkün değildir. 1908 Meşrutiyet'i ile birlikte geniş bir siyasal faaliyet başlamıştır. Bu dönemde birçok siyasi parti ve dernekler kurulmuştur.³

¹ Selim Ögüt, "Cumhuriyet", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt: 8, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 94.

² Süleyman Ünüvar, "Cumhuriyet, Atatürk ve Milli Egemenlik", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 154, Ocak-Şubat 2005, s. 26.

³ Osman Akandere, *Milli Şef Dönemi (Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938-1945)*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 19.

I. Dünya Savaşı ve Mondros Mütarekesi siyasi faaliyetlerin kesintiye uğramasına neden olmuştur. Milli Mücadele'nin kazanılmasının ardından Türkiye'de hızlı bir demokrasi süreci başlamıştır. 1 Kasım 1922'de Saltanat kaldırılmış, Lozan Antlaşması ile devletin sınırları belirlenmiş, artık içeride bir takım toplumsal değişimler yapılmasının zamanı gelmiştir. Bu amaçla; Halk Partisi adıyla siyasi bir parti kurulmuş, Cumhuriyet ilan edilmiş ve Halifelik kaldırılmıştır. Yapılan bu yeniliklerle devletin sosyal ve demokratik bir cumhuriyet olması amaçlanmıştır. Devletin yönetim anlayışı ve rejimi, yapılan anayasal değişikliklerle hukuki bir zemine oturtulmuştur. Bunun yanında; sosyal, kültürel, eğitim-öğretim, sanayi, ekonomi, ticarî ve ziraî, ulaşım ve bayındırlık alanında yeni atılımlar yapılmıştır. Ayrıca bireysel hak ve özgürlükler ile özellikle hukuk alanında bir seri inkılâp ve düzenlemeler yapılmıştır. Bütün bunlar, Mustafa Kemal Atatürk'ün halkı çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmak ve kurduğu cumhuriyetin demokratik bir cumhuriyet olmasını istemesidir. Bu amaçla; 9 Eylül 1923 tarihinde kurduğu partinin adını Halk Fırkası (Partisi) koymuştur. Kurulan bu parti adından da anlaşılacağı gibi, bütün vatandaşları kucaklayan, herhangi bir sınıfa ve zümreye dayanmayan, dil, din, ırk ayırımı yapmayan bir parti olmuştur. Cumhuriyet'in ilan edilmesinden önce Halk Fırkası'nın kurulması Mustafa Kemal'in demokrasiye olan inancını göstermesi bakımından önemlidir.⁴

Cumhuriyet'in ilanından sonra İsmet İnönü başbakanlığında kurulan Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) Hükümeti'nin icraatları ve faaliyetleri konusunda memnun olmayan bir grup milletvekili harekete geçerek Türkiye'nin ilk muhalif partisini kurmuşlardır. 17 Kasım 1924'de Kazım Karabekir'in başkanlığında; Ali Fuat Cebesoy, Dr. Adnan Adıvar, Rauf Orbay ve Refet Bele'nin yönetiminde yer aldığı Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Muhalif partinin hükümet icraatlarını eleştirmesi, anayasal değişikliklerin aceleyle getirilmemesi ve milletten izin alınmadan yapılmaması fikri, yerinden yönetimi savunması, dini inançlara saygılı gibi konularda farklı görüşler ortaya koymuştur. Bu görüşler dikkat çekmiştir. Ancak ülkede Şeyh Sait İsyanı'nın patlak vermesiyle çıkan olaylar sonucunda Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 5 Haziran 1925 tarihinde kapatılmıştır.⁵

1925'ten sonra 1930 yılına Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın yedi aylık varlığını saymazsak, 1923'ten 1930 yılına kadar devlet, CHF tarafından herhangi bir muhalefet partisi olmadan yönetilmiştir. Ancak bu, Mustafa Kemal'in hedeflediği tam demokratik cumhuriyet rejimi değildir.⁶

1. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal yaşamında Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nden sonra kurulan ikinci muhalefet parti ise, Serbest Cumhuriyet

⁴ İhsan Sabri Balkaya, "Cumhuriyetin İkinci Muhalif Partisi SCF'nin Eskişehir'de Teşkilatlanması ve Eskişehir'de 1930 Belediye Seçimleri", *Atatürk Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, Erzurum 2015, s. 3.

⁵ Dursun Ali Akbulut, "Çok Partili Döneme Geçiş Denemeleri ve İnkılâba Karşı Tepkiler", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002, s. 45-50.

⁶ Balkaya, "a.g.m.", s. 4.

Partisi'dir. Partinin kurulduğu 1930 yılı hem Türkiye açısından hem de dünya devletleri açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1929 yılında ABD'de başlayıp bütün bir dünyayı etkisi altına alan dünya ekonomik krizi yaşanmıştır. Bu kriz dünya devletlerinin ekonomilerini olumsuz şekilde etkilemiştir. Türkiye'de dünyadaki yaşanan bu ekonomik krizden en fazla etkilenen devletlerden biri olmuştur. 1930 ilkbaharında bir yurt gezisine çıkan Atatürk, yurdun değişik yörelerinde halkın şikâyetlerini dinlemiş, halkın hükümet uygulamalarından hoşnutsuzluğunu görmüştür. Çünkü hükümetin alternatifsiz olmasından çalışmalar yetersiz kalıyor ve işler ağır aksak ilerliyordu. Bu da birçok sorunu bir arada barındırıyordu.⁷ Atatürk ayrıca hükümete muhalif gazetelerle milletvekillerinin hükümet uygulamalarını rahatça eleştirebilmeleri için de bir fırsat vermek istiyordu.⁸

Mustafa Kemal, batının Türkiye hakkındaki görüşlerini yakından takip ediyor, batılıların demokrasi konusunda Türkiye'yi eleştirdiklerini ve mesafeli durduklarını biliyordu. Ülkenin çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması için cumhuriyet rejiminin bütün kurallarıyla işletilmesini yani batılı ülkelerinde olduğu gibi çok partili bir sistem olması gerektiğini düşünüyordu. Cumhuriyet rejimi ve inkılapların üzerinden 7 yıl geçmiş ve rejimin oturduğunu düşünerek, yeni bir siyasi parti kurulmasını istemiştir.⁹ 1930 yılında devrimlerin çoğu hukuki olarak tamamlanmıştı. Ancak Mustafa Kemal çok partili hayata geçmek istiyordu.¹⁰ Bu nedenle Mustafa Kemal, yeni bir parti kurulma fikrini heyecanla savunuyor, arkadaşlarıyla yaptığı sohbetlerde partinin nasıl bir yapısının olması gerektiğini anlatıyor, hatta partinin adını bile tespit ediyordu. Partinin adının Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) olması gerektiğini söylüyordu. Yeni parti fikri Mustafa Kemal'i epey heyecanlandırmıştır.¹¹ Çevresindeki birçok kişiyi yeni partiye katılması için teşvik ediyordu.¹²

SCF'nin kuruluş süreci ise, Paris Büyükelçisi olan Fethi Bey'in 1930 yılının Temmuz ayında iznini geçirmek üzere Türkiye'ye gelmesiyle başlamıştır. 23 Temmuz'da Mustafa Kemal'le görüşmek üzere Yalova'ya giden Fethi Bey, bir süre burada kalmıştır. Yalova'daki altıncı günde, Gazi Mustafa Kemal, Fethi Bey ve Kazım Paşa'ya yeni bir parti kurma ile ilgili düşüncelerini sormuş ve bu partiyi Fethi Bey'in kurmasını istemiştir.¹³ Fethi Bey, başlarda biraz isteksiz davranmış, Mustafa Kemal'in gerekçesini dinledikten sonra kabul etmiş ve bazı şartları olduğunu belirtmiştir. Bu şartlarda; kurulacak partiye

⁷ Tuncer Baykara, *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, 4. baskı, Kültür Sanat Yayıncılık, İzmir 1994, s. 108.

⁸ Falih Rıfık Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 232.

⁹ Meşkure Yılmaz, *Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1990, s. 31.

¹⁰ Mete Tuncay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 46.

¹¹ Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s. 41.

¹² Atay, *a.g.e.*, s. 233.

¹³ Cem Emrence, *99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, I. Baskı, İstanbul 2006, s. 77.

hükümetin hoşgörülü bakması, Mustafa Kemal'in partiler arasında tarafsız kalması ve başta valiler olmak üzere devlet görevlilerinin hiçbir şekilde baskı yapmamasını istemiştir. Mustafa Kemal'den istediği güvenceyi alan Fethi Bey, yeni partiyi kurmayı kabul etmiştir. Adı Serbest Cumhuriyet Fırkası olan bu parti 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulmuştur. SCF'na Nuri Conker, Ahmet Ağaoğlu, Talat Öz, Mehmet Emin Yurdakul, Reşit Galip gibi önemli milletvekilleri yer almıştır. Ayrıca Mustafa Kemal'in kız kardeşi Makbule Atadan da üye olmuştur. Bu Atatürk'ün kurulan bu yeni partiye verdiği önemi ve hem de kadınların siyasi hayata katılmalarını teşvik etmek olarak yorumlamak gerekir.¹⁴ Fethi Bey partiyi kurup Türkiye'de kalmaya karar verince Fransız Cumhurbaşkanı'yla görüşüp, 5 yıl bulunduğu sürece yaptıkları iyiliklerden dolayı teşekkürlerini iletmişlerdir.¹⁵ Mecliste 14 milletvekilinin katılımıyla güçlenen parti ülkenin ekonomik sorununu ortaya koyan ve partinin çalışma esaslarını belirten bir de tüzük hazırlamıştır.¹⁶

11 maddelik bir programı olan SCF; esasen cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik ilkelerine bağlı olduğunu ifade ederek kendini tanıtmıştır. Partinin programında Anayasanın öngördüğü özgürlükler ve kişi dokunulmazlıklarına önem veriliyor; bunlar arasından çalışma, düşünce, basın ve toplantı özgürlükleri, yürütme erkinin denetlenmesi gibi haklar ön plana çıkarılıp vurgu yapıyordu. Ekonomik anlamda tam bir liberalizm savunulurken, bir yandan da hükümetin halka uyguladığı ağır vergiler üzerinde duruyor, vergilerin herkesin gelirine göre alınmasını istiyordu. Parti ayrıca ekonominin bireysel girişimin gücüyle canlanacağını tezini savunmuştur. Liberal bir kambiyo kuru ayarlanarak, yabancı sermayenin bu şekilde ülke kalkınmasına yardımcı olabileceği vurgulanmıştır. Köylünün ekonomik durumunun düzeltilmesi ve her türlü rüşvet ve suiistimallerle mücadele edilmesi gerektiği öne sürülmüştür. Tek dereceli seçim sistemi ve kadınlara da siyasal haklar tanınması programın son maddesini oluşturmaktaydı.¹⁷ Partinin programında özellikle ekonomik anlamda konulara yer vermesi, CHF ekonomi anlayışındaki eksikliklere değinmesi ve politikalarına karşı koyması ekonomiden hoşnut olmayan halkın parti etrafında toparlanmasını sağlamıştır.¹⁸ Parti kurulur kurulmaz Yalova köylerinde dini propagandalar yapılmış ve Mustafa Kemal aleyhinde birtakım söylemler rahatsızlık yaratmıştır.¹⁹ Serbest Fırka'nın merkezi İstanbul olmasına rağmen Batı Anadolu'da büyük ilgi görmüştür. İzmir ve Ege Bölgesi'nden partinin il ve ilçe teşkilatlarını kurmak amacıyla Fethi Bey'e heyetlerin gönderilmesi ve telgraflar çekilmesi partinin bu bölgede hızla teşkilatlanmasını sağlamıştır. Dr. Ekrem Hayri Üstündağ yeni partinin faaliyetlerini İzmir'de

¹⁴ Osman Okyar - Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Fethi Okyar'ın Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1999, s. 65-69.

¹⁵ "Fethi Bey Bir Müddet Sonra Paris'e Gidiyor", *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 1, 18 Eylül 1930, s. 1.

¹⁶ Emrence, *a.g.e.*, s. 78.

¹⁷ Okyar - Seyitdanlıoğlu, *a.g.e.*, s. 70-71; Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 152.

¹⁸ Emrence, *a.g.e.*, s. 19; Karpat, *a.g.e.*, s. 152.

¹⁹ Atay, *a.g.e.*, s. 233.

başlatırken umulanın ötesinde ilgiyle karşılanmıştır. İzmir’de Türk Ocakları ileri gelenleri de fırkayı desteklemiştir.²⁰

İzmir ve Ege Bölgesi’nden partinin il ve ilçe teşkilatlarını kurmak amacıyla Fethi Bey’e heyetlerin gönderilmesi ve telgraflar çekilmesi partinin bu bölgede hızla teşkilatlanmasını sağlamıştır. Fethi Bey İzmir, Aydın, Manisa, Balıkesir, Akhisar gibi şehirlerde halkın yoğun ilgi ve sevgisiyle karşılaşmıştır. İzmir gezisinde büyük bir kalabalık toplanmış ve yoğun ilgiyle karşılaşmıştır. Fethi Bey’in konuşmasının İzmir Valisi tarafından engellenmek istenmesi halkın tepkisine neden olmuştur. Olaylar kontrolden çıkmış meydana gelen kargaşada bir çocuğun ölmesine neden olmuştur. Fethi Bey, meydana gelen olayları telgrafla Mustafa Kemal’e iletmış, Mustafa Kemal’in devreye girmesiyle Fethi Bey’in İzmir mitingi ve Ege gezisini tamamlanmıştır. Ancak bu ilk yurt gezisinde sorunlarla ve engellemelerle karşılaşmış, bu da Fethi Bey’i epey endişelendirmiştir. Bu olay bir müddet sonra partinin kapatılmasına bir neden olarak görülmüştür.²¹ Fethi Bey olup bitenleri arkadaşlarıyla değerlendirdi. Kurulduğu andan itibaren devrin elit kadrolarıyla mücadele etmek zorunda kalan SCF ülkede iç karışıklığa sebep olmak istemiyordu.²² Bu sebepten 17 Kasım 1930 tarihinde partiyi kapatmaya karar vermiştir. 1930 yılındaki bu olay, Türkiye’deki çok partili hayatın olumsuz yönde etkilenmesine ve uzun bir süre tek partili bir siyasi hayata devam edilmesine neden olmuştur.²³

2. 1930 Yılına Girerken Gaziantep’in Sosyo-Ekonomik Durumu

Gaziantep, Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nin batı ucunda Akdeniz’e yakın bir yerdedir. Gaziantep bugün, bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel bakımdan en önemli yerleşim merkezidir. Gaziantep’in, Kuzey Mezopotamya’nın verimli toprakları üzerinde olması ayrıca İpek Yolu’nda üzerinde bulunması nedeniyle tarih boyunca ekonomisi sürekli gelişen bir şehir olmuştur. Bu Gaziantep’i her dönemde stratejik önemi olan bir şehir haline getirmiştir. Gaziantep’in konumu gereği başta Hititler olmak üzere, Roma, Pers, Bizans, Emevi, Selçuklu gibi Anadolu ve Ortadoğu’da kurulan veya egemen olan bütün devletler Gaziantep’e hâkim olmuşlardır. Gaziantep 1517 yılından itibaren Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Bu durum Gaziantep’in sosyo-ekonomik ve kültürel hayatına önemli katkılar sağlamıştır.²⁴

Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’na girmesi ve yenilmesi sonucunda Gaziantep, önce İngilizler daha sonra Fransızlar tarafından işgale uğramıştır. Halk Fransız işgaline karşı şehir içinde ve şehir dışında 11 ay olağanüstü bir güçle direnmiş, şehitler vermiştir. Gaziantep’in Fransızlara karşı şanlı direnişi

²⁰ Hikmet Çolak, *1930 Belediye Seçimleri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 128.

²¹ Okyar - Seyitdanlıoğlu, *a.g.e.*, s. 75.

²² Hacı Duran, “Türkiye’de Demokrasi ve İktidar Seçkinlerinin Değişimi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 224, Ekim 2016, s. 68.

²³ Çetin Yetkin, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, Karacan Yayınları, İstanbul 1982, s. 166.

²⁴ Hüseyin Özdeğer, “Gaziantep”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: XIII, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul, 1996, s. 466.

bütün Türkiye'ye örnek olmuş ve Milli Mücadele başarıya ulaşmasını önemli ölçüde etkilemiştir. Bununla birlikte işgaller sırasında halk açlıkla mücadele etmiş, üretim ve ekonomik faaliyetler durma noktasına gelmiştir. Fransızlarla yapılan 20 Ekim 1921 yılında yapılan antlaşma sonucunda, Fransız kuvvetleri 25 Aralık 1921 tarihinde şehirden çekilmiştir. Gaziantep, bundan sonra yaşadığı zorlukları aşma ve yaralarını sarmak için gayret göstermiştir. Lozan antlaşmasıyla yeni kurulan devletin sınırlarının belirlenmesiyle birlikte bütün yurttan bir ekonomik seferberlik başlatılmıştır. Bu seferberliğe Gaziantep'te var gücüyle katılmıştır.²⁵

Gaziantep halkının toparlanmaya başlamasıyla birlikte yeni atölyeler ve çeşitli şirketler kurularak üretime başlanmıştır. Boş kalan tarım arazileri ilkel yöntemlerle de olsa yeniden ekilmiştir. Tarımdaki ilerlemenin etkisiyle dokumacılık sektöründe 7 yılda belirli bir mesafe kat edilmiştir. Bu ilerleme eğitim üzerinde de etkili olmuştur. Eğitimin daha fazla aksamasını önlemek amacıyla bazı binalar hızlı bir şekilde tamir edilerek mevcut okula üç okul daha ilave edilmiştir. Ayrıca şehir içinde yıkılan binalar ile hastane onarılmış ve faaliyete geçirilmiştir.²⁶

Bu dönemde Sanayi ve Ticaret Odaları resmi kuruluşlarını tamamlamış, ekonominin canlanması için birtakım tedbirler almışlardır. Yine bu yıllarda başta dokuma, deri ve gıda alanlarında faaliyet gösterecek birçok şirket kurulmuştur. Ancak kurulan bu şirketlerin büyük çoğunluğunun sermayeleri ile bilgi birikimi ve teknolojik alt yapıları yetersizdi. Bu yıllarda şehirde elektrik mevcut olmayıp ihalesi ancak 1930 yılında yapılmıştır.

1929 yılının yapmış olduğu ekonomik tahribatı azaltmak amacıyla Gaziantep, kendi imkânlarıyla birtakım tedbirler almıştır. Bunlardan biri, İktisat ve Tasarruf Cemiyeti halkı yerli malı kullanmaya teşvik etmiştir. Yeni bir sabun fabrikası açılmıştır. Bu fabrika ile birlikte şehirde 13 tane fabrika bulunmaktadır. Gaziantep'in de tarım alanındaki geniş bağ arazileri sayesinde bağcılık sektörü oldukça ilerlemiş ve çevre illere üzüm ve pekmez satışı başlamıştır. Satışlar 1930 yılına kadar artarak devam etmekle birlikte istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Bu arada Hükümet de ise şehirde bir rakı fabrikası yaptırmıştır.²⁷

Gaziantep halkı, bu 7 yıllık kalkınma seferberliğinde önemli başarılar elde etmiş, Fransızların yakıp yıktığı yerleri onararak savaşın kötü izleri silmeye çalışmıştır. Ancak, bu gayretler yeterli olmamıştır. Yerel halkın bu gayretleri merkezi hükümet yeteri kadar destek olamamıştır. Çünkü ülkenin her yeri yıkıntı içinde olduğundan merkezi hükümetin bütçesi yetersiz kalmıştır. Bu olumsuz şartlara birde 1929 yılında dünyanın yaşamış olduğu ekonomik buhranı eklenince Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Gaziantep'te de olumsuz etkileri olmuştur. Gaziantep'e merkezi bütçeden sadece zorunlu hizmetlerde

²⁵ Ayhan Öztürk, *Milli Mücadele'de Gaziantep*, Geçit Yayınları, Kayseri 1994, s. 60.

²⁶ Zeynep Yıldız, *1923-1950 Yılları Arası Gaziantep'in Sosyal Kültürel ve Ekonomik Hayatı*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2015, s. 67.

²⁷ Yıldız, *a.g.t.*, s. 93.

kullanılmak üzere pay ayrılıyordu. Bu da şehir için yol yapımı ve itfaiye aracı almaya yetmiştir. Yatırımlar için merkezi bütçeden para ayrılmadığı için hızlı bir kalkınma faaliyetine girilememiştir. Gaziantep kendi imkânlarıyla ayağa kalkması da oldukça zor olmuş ve zaman almıştır. Bu durum ister istemez halk arasında bir memnuniyetsizlik yaratmıştır.²⁸

3. 1930 Yılı Yerel Seçimler

SCF'nın kurulmasıyla birlikte çok partili hayata geçiş denemesi yapılmıştır. Belediyeler Yasası'nın 1930 yılında kabul edilmesinin ardından da aynı yıl içinde, belediye başkanlığı ve belediye meclis üyeliği seçimleri yapılmıştır. Seçimlere CHF ve kısa süre önce kurulmuş olan SCF ile bağımsız adaylar katılmıştır.²⁹ SCF'nın yeni kurulmuş ve teşkilatlanmasını henüz tamamlayamamış olmasından dolayı seçimlere katılıp katılmaması tartışma konusu olmuştur. Ancak Fethi Bey yerel seçime katılmanın daha uygun olacağını düşünerek bu yönde karar vermiştir. Onun bu kararı vermesinde bazı faktörler etkili olmuştur. Fethi Bey, İzmir seyahatine gittiğinde halkın coşkusunu ve halkın partiye olan desteğini fark etmişti. Parti programında öne sürdüğü tek dereceli sistem, kadınlara tanınan haklar doğrultusunda hedefe ulaşmaya çalışacaktı.

Fethi Bey, muhalefet tarzı olarak şahıslar üzerine değil, ülkenin belli başlı sorunları olan ekonomik ve sosyal konular üzerinde durulması gerektiğini, batı demokrasisinde bunun böyle olduğunu ileri sürmüştür. Fethi Bey'e göre propagandanın temeli ilkeler üzerinde olmalıdır. Mustafa Kemal, başta tereddütlü davranıyorsa da seçimlere SCF'nın da yer almasını istemiştir.³⁰

SCF üyelerinden Ahmet Ağaoğlu bu seçimlere girilmesi konusunda temkinli davranmış ve ilk hedefini öncelikle seçimlere girmeyerek kısa zamanda teşkilatlanma faaliyetlerini tamamlaması gerektiğini düşünmüştür. Gazi'nin vereceği milletvekilleriyle öncelikle mecliste bir muhalefet grubu oluşturmak ve muhalefet usulünü kanunlar çerçevesinde canlı tutmak şeklinde açıklamıştır.³¹

1930'da yapılan belediye seçimleri SCF açısından olduğu kadar, Cumhuriyet'in tek partili yönetimi açısından da oldukça önemli sayılır. Belediye seçimleri SCF'nın kısa süreli tarihinde önemli bir yere sahiptir. 1930 belediye seçimlerinde kadınlara oy kullanma hakkı tanırken ayrıca gayrimüslimlere de Cumhuriyet döneminde ilk defa aktif olarak siyasetin içinde yer almalarının önü açılmıştır. SCF azınlıklarında seçimlerde oy kullanmasını savunmuştur. Bu durum gayrimüslimlerde SCF olan ilgiyi arttırmıştır. Bu arada İstanbul'da da oylar kullanılmaya başlanmıştı. SCF'nın aday olan kimseleri de kamuoyunda paylaşılmıştı. Fırka sadece Müslüman halka değil, azınlıklarında aday olmasını ve tüm ülkede yaşayan vatandaşları kapsayacak bir seçim planı hazırlamıştı. Bu nedenle SCF listelerinde gayrimüslim vatandaşları da görmek mümkündür.³²

²⁸ Yıldız, *a.g.t.*, s. 127.

²⁹ Halis Çanakçı, *Serbest Cumhuriyet Fırkasının Yarı Gazetesine Yansıması*, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s. 79.

³⁰ Okyar - Seyitdanhoğlu, *a.g.e.*, s. 76.

³¹ Ağaoğlu, *a.g.e.*, s. 48.

³² "Serbest Fırkanın Namzetleri Kimlerdir?", *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 7, 9 Ekim 1930, s. 1.

Gazi Ayıntap Gazetesi seçimlerle ilgili olarak SCF'nın aleyhinde olabilecek en küçük bir haberi sütunlarına taşımaktan çekinmemiştir. SCF İstanbul'da belediye meclis üyeliğine bazı azınlıkları aday olarak göstermiştir. Bunu fırsat bilen Gazi Ayıntap Gazetesi'nin başlığı "Akaliyetler ve Belediye Azalığı"dır. Gazete Kurtuluş Savaşı'nda karşımızda olan Rumların belediye meclis üyesi gösterilmelerinin kabul edilemeyeceğini ileri sürmüştür. Bu düşünce sadece gazetenin değil genelde CHF taraftarları da benzer şeyler düşünmektedirler. SCF taraftarı olanlar ise, bu yayınlara şiddetle karşı çıkmışlardır. Bunun bir medrese zihniyeti olduğunu yazarak bu gazetelerin Teşkilatı Esasiye Kanunu ve Hukuku Esasiye Kanunlarının bilmediklerini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca Halk Fırkası Kongresi'nde de Musevi vatandaşların katıldığını ve bazı yerleri temsil ettiği söylenmiştir. Bunlara cevaben ise memlekette tekke ve zaviyeleri kapatıp hilafet sistemini kaldıran laikliği esas prensip haline getirmiş Halk Fırkası'na söylenen bu sözleri gülünç bulmuşlardır. Gayrimüslimlerinde aday olarak göstermeleri CHF taraftarlarınca eleştirilmiş olsa da SCF ülke genelinde yapılacak bir seçimin Müslim, Gayrimüslim ayırt etmeden tüm halka hitap etmesini istemiştir.³³

Belediye başkanı ve üyelerinin seçimi bugünkü gibi tek dereceliydi. Ancak bir günde bitirilmiyor, uzun bir süreye yayılıyordu. Ülke genelinde seçim takvimi 1 Eylül'de başlar, 20 Ekim'de bitirilirdi. Seçim takviminde belirtilen süre içerisinde o ilin durumu dikkate alınarak birçok yerde seçimler 10 gün içinde de tamamlanmaktadır. Zaman zaman bu süre uzatılmıştır. Oy hakkı olan o bölgede yaşayan bütün vatandaşlar ilan edilen tarihlerin herhangi birinde oyunu kullanabilirdi.³⁴

O günün ulusal ve yerel gazeteleri seçim esnasında kendilerine yakın gördükleri partilerin haberini daha çok yer vermişler ve propagandasını yapmışlardır. Bunlara bir örnek olarak İzmir basınına söyleyebiliriz. İzmir'de yayınlanan Hizmet ve Yeni Asır gazeteleri SCF lehine yazılar yazmış, Anadolu Gazetesi ise CHF yönünde faaliyet yürütmüştür.³⁵

Seçim, SCF açısından ağır baskılar altında geçmiştir. İsmet Paşa halkın SCF'ya olan yönelimini görünce muhalefete karşı tedbir almak amacıyla CHF içerisinde 40 kişilik Mücadele Meclisi kurdu muştur. Her bölgedeki valiler, devlet görevlileri ve camilerde CHF lehine propaganda yaptırmıştır. CHF ve Hükümet, halkın SCF'ya yönelimi engellenmeye çalışmıştır.³⁶ Bazı bölgelerde oy sandıkları erken toplatılmış bazı bölgelerde ise; SCF'yı destekleyenler eli sopalı kimseler tarafından dövülmüş, SCF'ya oy verme ihtimali olanlar sandıklara yaklaştırılmamıştır.³⁷

³³ "Akaliyetler ve Belediye Azalığı", *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 12, 27 Ekim 1930, s. 1-3.

³⁴ Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 311; Ömer Karakaş, "Balıkesir'de Serbest Cumhuriyet Fırkasının Teşkilatlanması ve Belediye Seçimleri (1930)", *International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, Volume: 8/5, Spring 2011, Ankara, s. 366.

³⁵ Engin Çakırbaş, *İzmir Basınındaki Yansımalarıyla Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2015, s. 76.

³⁶ Okyar - Seyitdanhoğlu, *a.g.e.*, s. 77.

³⁷ Okyar - Seyitdanhoğlu, *a.g.e.*, s. 82; Engin Çakırbaş, *a.g.t.*, s. 79.

Bununla birlikte Fethi Bey, 15 Kasım 1930 tarihinde TBMM’de yaptığı konuşmada halkın belediye seçimlerine büyük ilgi gösterdiğini ve olgunluk içinde bir seçim geçirildiğini belirtmiştir.³⁸ 1930 yılında toplam 502 seçim bölgesinde belediye seçimleri yapılmıştır. 31 yerleşim yerinde SCF kazanmıştır. SCF’nın kazandığı yerlerin çoğunluğu Batı Anadolu ve Trakya’da bulunmaktadır. Bu yerler daha çok küçük ilçe ve kasabalarıdır. Bunlar; Armutlu (Bursa), Bademiye, Bergama, Bozdoğan, Buca, Dikili, Kınık, Kuşadası, Menemen, Şereflihisar (muhtemelen Seferihisar), Şirince, Urla (İzmir), Gördes (Manisa), Biga (Çanakkale), Bozdoğan, Çine, Germencik, Karapınar, Söke, Umurlu, Yenipazar (Aydın), Maltepe, Burgaz (İstanbul), Keşan (Edirne), Merzifon (Amasya), Pınarhisar, Üsküp, Vize (Kırklareli), Samsun, Ladik (Samsun), Silifke (İçel) olarak verilmiştir. Ancak bu alanda yapılan araştırmalarda parti-nin kazanmış olduğu belediye başkanlıkları ile ilgili farklı sayılar ortaya atılmıştır. Bazı araştırmacılar bu sayının 40 olduğunu ileri sürmüşlerdir. Farklı rakamların ortaya atılmasının en önemli nedeni bazı yerlerde seçimlerin iptal edilmesi ve seçimle ilgili belgelerin sağlıklı olmaması, tutulmaması nedeniyle tam sayı vermek oldukça güçtür.³⁹

CHF, SCF’nın seçimlerde bu kadar başarılı olacağını hiç tahmin etmemişti. SCF bütün baskılara rağmen azımsanmayacak ölçüde başarılı olmuştu. Bu da ilerideki genel seçimleri için tehlikeli idi. Diğer taraftan seçimlerde yaşanan istenmeyen olaylar ve CHF ile SCF arasında yaşanan gerilim daha da artmış ve bu gerilim meclise de yansımıştır. Bütün bu olaylar SCF kapatılmasında etkili olmuştur. SCF, 17 Kasım 1930 tarihinde kendini feshederek siyasi hayattan çekilmiştir.⁴⁰ Bir gün sonra Fethi Bey’in partiyi kapatması ile ilgili haberler gazetelerde yayınlamıştır. Fethi Bey’in düşünceleri Cumhuriyet Gazetesi’nde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Büyük Gazimiz Mustafa Kemal Hz.nin teşvik ve tasvibile S.C. Fırkasını tesis etmişim. Kanaatimce bu teşvik ve tasvip tabiatik teşkil edeceğim. Furkanın Gazi Hz.ne karşı siyasi mücadeleye girmek ihtimalini bertaraf ediyordu... Halbuki tahakkuk eden sekile göre fırkamızın atiyen Gazi Hz.le siyasi sahada karşı karşıya gelmek vaziyetinde kalabileceği anlaşılıştı. Bu vaziyette kalacak siyasi bir teşekkülün mevcudiyetini fırka müessisi sıfatile muhafaza ve idameyi muhal buluyorum. Bu sebeple S.C. Fırkasının feshine karar verdim.”⁴¹

4. Gaziantep’te 1930 Yerel Seçimler ve Tartışmalar

1927 yılında yapılan genel seçimler yapılmıştı. TBMM’de Gaziantep CHF milletvekilleri olarak; Ahmet Remzi, Ali Cenani, Ferit, Kılıç Ali, Reşit ve Şahin

³⁸ Okyar - Seyitdanlıoğlu, *a.g.e.*, s. 81.

³⁹ Okyar - Seyitdanlıoğlu, *a.g.e.*, s. 76; Yetkin, *a.g.e.*, s. 190; SCF kazanmış olduğu Belediye Başkanlığı ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Cemil Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 338-339.

⁴⁰ Engin Çakırbaş, *a.g.t.*, s. 79; Okyar - Seyitdanlıoğlu, *a.g.e.*, s. 77.

⁴¹ *Cumhuriyet*, 18 Teşrinisani 1930.

beyler seçilmişlerdi.⁴² 1930 yılında yerel seçimler yapılmasına karar verildi. Bu seçimlere yeni kurulan SCF katılmıştır.

SCF ülkenin büyük bölümünde seçimlere katılmakla birlikte Batı Anadolu ve bazı güney illerindeki seçimlere özel önem vermiştir. Bu iller; Adana, Mersin, İçel (Silifke), Maraş ve Gaziantep'tir. Ancak bu illerin çoğunda teşkilatını tam olarak oluşturamamıştı. Ülkenin diğer bölgelerinde olduğu gibi Gaziantep'te de iki parti seçimlerde eşit şartlarda girmemiş ve eşit şartlarda yarışmamıştır. Çünkü SCF Gaziantep merkezde teşkilatını yeni yeni oluşturmakta olduğu için yerel seçimlere yeteri kadar hazırlanamamıştır.⁴³ CHF ise, yerel seçimlere hızlı bir hazırlık çalışması yapmış, teşkilatı tam olarak çalışmaktadır. Bunu CHF'yi destekleyen Gazi Ayıntap Gazetesi'ndeki yazılardan anlayabiliyoruz.

1930 yılında basımına başlanmış olan Gazi Ayıntap Gazetesi, belediyeciliği kendi anlayışı çerçevesinde şu şekilde anlatılmıştır:

"O şehir ve kasaba, köy vatandaşlarının medeni bir tutumda yani insanca, hastaliksız, rahatça yaşamalarını emniyet altına alan şehir düzensizliğidir. Buna Belediye Teşkilatı deniyor. Bu teşekkül kuvvetini yine milletten alır. Kanun ve nizamlarını Hükümetin ve millet meclisinin kanun ve nizamlarından alır. Bazı nizamlarını da meclisinden şehir B.(belediye) Azalarından alır. Kanun ve nizamlar zamana, hale uygun ise: ilim, sanat sahibi vatandaşların uzun boylu savaşmaları ve düşünceleri neticesi ise hiç şüphe edilmemelidir ki böyle bir teşekkül en ziyade muhtaç işleri ayırt ederek işe girişmeyi baş tutum yapmak şartıyla şehri az zamanda cennete çevirir..."⁴⁴

1930 yılında Belediye Kanunu gereğince Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Gaziantep'te de yerel seçimler yapılmıştır.⁴⁵ Gaziantep'te ise Belediye seçimleri 20 Eylül 1930 Cumartesi günü başlayacağı gazetede seçmenlere duyurulmuştur. CHF ve SCF'nin katılacağı seçimlerde CHF şehirde propaganda yapmaya gazeteler aracılığıyla başlamıştır. Yapılan propaganda da CHF'nin belediye başkanlığını kazanması halinde başta şehir içi yollar olmak üzere imar alanında birtakım düzenlemeler yapılacağı ilan edilmiştir.⁴⁶ SCF, ülke genelinde belediye seçimleri için şöyle bir bildiri hazırlayarak propaganda yapmıştır:

*"Muhterem Hemşehri;
Aziz Vatandaş;
Belediye İntihabı'nın başladığını biliyorsun. Hür doğmuş ve hür yaşamaya layık bir fertsin. Hiçbir taziyeye ve hiçbir tehdide ehemmiyet vermayerek, reyini serbestçe kullanan seni, hürriyete, refaha ulaştıracak olan*

⁴² C.A., 490.01.435.1804.1.77.

⁴³ Koçak, a.g.e., s. 303.

⁴⁴ "Şehrin Sahipleri ve Belediye Azalarımız", Gazi Ayıntap Gazetesi, Sayı: 7, 9 Ekim 1930, s. 1.

⁴⁵ "Belediye İntihap İşleri", Gazi Ayıntap Gazetesi, Sayı: 1, 18 Eylül 1930, s. 2.

⁴⁶ "Belediye İntihap İşleri", Gazi Ayıntap Gazetesi, Sayı: 1, 18 Eylül 1930, s. 2.

*Serbest Cumhuriyet Fırkası'dır. Serbest Cumhuriyet Fırkası, mütegalibe saltanatına nihayet verecektir. Ve seni yükseltecektir. Reyini Serbest Cumhuriyet Fırkası'na ver. O senin kendi fırkan ve senin kendi arzundur. Çünkü Serbest Cumhuriyet Fırkası, haksızlığa, zulme uğrayan, hürriyet aşık vatandaşların ızdırabından doğmuştur. O seni kurtaracaktır. O senin derterine çaresaz olacaktır. O senin müdafindir. Reyini ona ver.*⁴⁷

SCF topluma bu kısa bildiri ile sesini duyurmaya çalışmıştır. Ancak ülke genelinde olduğu gibi Gaziantep'te de SCF, CHF gibi hızlı ve geniş kitleleri ilgilendiren kapsamlı bir çalışma yapamamıştır. SCF seçmenlere daha çok hürriyet ve adalet vaat etmiştir. Haksızlığa ve zulme uğrayanların mağduriyetlerine son verileceği söylemiştir.

SCF Gaziantep'te parti teşkilatını kurmak için girişimde bulunmuş ve bazı isimleri parti kurucuları olarak tespit edip, parti için bir bina tutmuşlardır.

SCF Gaziantep merkez teşkilatındaki görev alanlar şunlardır:

- İdare Heyeti Başkanı (Yönetim Kurulu Başkanı-İl Başkanı): Mennanzade Mustafa Efendi,

- İdare Heyeti Kâtibi (İl Sekreteri): Nafi Bey,

- İdare Heyeti Muhasibi ve Veznedarı (Muhasip üye): Hocasade Ragıp Bey,

- İdare Heyeti Azası (Yönetim Kurulu üyesi): Müftüzade Hayri Efendi,

- İdare Heyeti Azası: Mütevellizade Hamit,

- İdare Heyeti Azası: Doktor Hamit,⁴⁸

- İdare Heyeti Azası: Şuayipzade Bahattin,

- İdare Heyeti Azası: Kepzade Abdullah,

- Aza (Fırka üyesi) Avukat Tayyar Cafer,

- Aza Hüseyin Cemil, Aza Refik, Aza Eczacı Salih, Aza Mısrızade Hamdi, Aza Şeyhzade Feyzi,⁴⁹

- Aza Doktor İbrahim Bey, Aza Doktor Mecit Barlas, Aza Kanavatçizade Mahmut, Aza Eczacı Asaf, Aza Doktor Abdülkadir, Aza Zeki, Aza Taşçizade Hakkı Efendi, Aza Avukat Şefik,⁵⁰

- Aza Etem, Aza Rüştü Hoca, Aza Patpatzade Nuri Bahtiyar, Aza Mahmut Hüseyin, Aza Zeynel Ağa, Aza Samlızade Mehmet Tevfik, Aza Emin Mazlum,⁵¹ Aza Müftüzade, Aza Daizade Naci'dir.⁵²

Belediye seçimi 20 Eylül 1930 tarihinde bando müzikleri, davullar, zurnalar eşliğinde başlamıştır. Halk bu neşeli ortamda oylarını kullanmaya başlamışlardır. Belediye binası önünde de eğlenceler devam etmiştir. İki gün içerisinde bine yakın kişi oylarını kullanmıştır.⁵³

⁴⁷ Koçak, a.g.e., s. 259-260.

⁴⁸ C.A., 490.01.435.1804.1.67, s. 65.

⁴⁹ C.A., 490.01.435.1804.1.68, s. 66.

⁵⁰ C.A., 490.01.435.1804.1.69, s. 67.

⁵¹ C.A., 490.01.435.1804.1.70, s. 68.

⁵² C.A., 490.01.435.1804.1.71, s. 69.

⁵³ "Yeni Belediye İntihabı", *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 2, 22 Eylül 1930, s. 3.

Gazeteler de savundukları partilerle ilgili yazılara çokça yer vermişlerdir. Dönemde çıkan Halk Dili Gazetesi⁵⁴ ise, SCF'ı desteklerken Gazi Ayıntap Gazetesi Halk Fırkası'nı desteklediğini yazılarında belirtmiştir. Gazetede, "Serbest Firkanın Teşekkülü Münasebetiyle: Çarşamba günü çıkan "Halk Dili" gazetesini okumasaydık şehrimizde Serbest Firkanın teşekkülünden bile haberdar olmayacaktık. Sütunlar dolusu yazılar, velvelelerle ilan edilmek istenilen 'Açılma Merasimi'ni de herkes bu yazılardan öğrendi." şeklinde bir haber yazmıştır. Gazete yazısına devamla; SCF'nın Gaziantep'te açılışını önemsemediğini göstermek amacıyla parti binasının kapısında sadece bir pankart olduğunu başka bir faaliyet olmadığını belirtmiştir. Ayrıca SCF katılanların Halk Fırkası muhalifleri olduğu başka hiçbir kimsenin partiye ilgi göstermediğini de yazmıştır. Seçimler devam ederken şehirde bazı dedikodular yayılmaya başlamıştır. Seçimlerde usulsüzlük yapıldığı kanunsuzca davranıldığı söylenmiştir. Şehirde kadın seçmenlerin oy kullanmaya gelmediği için bazı kimseler tarafından kadın oyları sandığa atıldığı söylentileri yayılmıştır. Gazi Ayıntap Gazetesi konu ile ilgili söylenenlerin doğru olmadığına işaret ederek konuyu şu şekilde izah etmeye çalışmıştır:

"Dinleyiniz Efendiler... Halk Fırkası'nın encümen azalığı için mahallelerden gösterdiği 164 namzetten 130'dan fazlası tahsil görmüş, okur-yazardır. Bunların huzuriyle çekilen kura neticesinde teşekkül eden encümende okuma yazma bilmeyenlerde vardır ve olabilir. Fakat bu kasten yapılmış bir hareket olmayıp tesadüfen doğurduğu bir hadisedir. Esasen kanunun 32.nci maddesi encümen azalarının okur-yazar olmasını şart koymamış, yalnız onlara bir hakkı tercih vermiştir. Peçelerin kaldırılması mecburi olmadığı için hüviyeti belli olan ve ellerinde hüviyet cüzdanı ile kendi akrabalarından birisinin refakatinde olarak gelen ve reyini istimal etmek isteyen Hanımların, reyleri alınmıştır. Çünkü peçeli ve çarşaflı kadınların medeni ve içtimai haklarından mahrum olduğuna dair kanunda hiçbir madde yoktur. Her peçeli hanım ve kardeşi ve kocasıyla gelip bir defa reyini verdikten sonra bunun her mahalle namına gelmesini iddia etmek artık akıl ve fikrin kabul edemeyeceği bir hareket olur. Kadınlarımızın siyasi ve ictimai haklarının çarşaf ve peçe mukabilinde zail olacağına muarızlarımızın kail olmamasını temenni ederiz... itiraz ve şikayetiniz, hareket ve muhalefetiniz kanunun yalçın ve sert olan hisarını; nezaket ve nezahetinin munis ve şefik olan hududunu aşmasını!..."⁵⁵

Seçimlerin süresi dolmasına rağmen Gaziantep'te birçok seçmen oylarını kullanmaya gelmemiştir. Gerekli sayımın yapılabilmesi için seçimler 1 hafta

⁵⁴ Halk Dili Gazetesi, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı destekleyen bir gazetedir. Gaziantep'te 1924 yılından 1950 yılına kadar yayınlanmıştır. Bkz: Uğuroğlu Barlas, "Gaziantep Basın Tarihi", *Folklor Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Özer Matbaa, Karabük 1972, s. 45-47; Halk Dili Gazetesi'ni başta Gaziantep İl Halk Kütüphanesi, Milli Kütüphane olmak üzere birçok kütüphane taramasına rağmen nüshaları bulunamamıştır. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kent Arşivi'nde gazetenin bazı yıllara ait sayıları mevcut olup, 1930 yılına ait sayılarına maalesef rastlanamamıştır. Halk Dili Gazetesi Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı desteklediğini Gazi Ayıntap Gazetesi'ndeki yazılardan anlıyoruz. (y.n).

⁵⁵ "Hakikatten Ayrılmayalım", *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 6, 6 Ekim 1930, s. 1.

daha uzatılmıştır. Oylarını kullanmayanların uzatılan hafta içerisinde oylarını gelip kullanmaları istenmiştir.⁵⁶ Cumhuriyet sistemi birçok partinin kendi düşüncelerini ortaya koyarak halkın istediği fırkaya özgürce oy verme hakkının olmasıydı. Türkiye’de yeni olan bu sistem hem devlet büyükleri hem de halk tarafından yeterli şekilde anlaşılammıştı. Taraflar birbirlerinin düşüncelerine saygı göstermiyorlardı. Bu olaylar Gaziantep şehrinde de görülmeye başlandı. SCF taraftarları belediye binasının önünde toplanmış ve taşkınlıklar çıkmasına neden olmuşlardır. Seçimlerde usulsüzlüklerin yapıldığını söylemişlerdir. Belediye Başkanlığı ise, bu taşkınlıklara cevaben eğer yapılan bir yanlış varsa bunu saygı çerçevesinde uyarılarak göstermelerini isteyerek, böyle taşkınlıklara karşı olduklarını söylediler. Ek olarak da Gaziantep’in savaş sonrasında tam bir harap halde olduğunu, belediyenin çalışmaları sayesinde yolların, sokakların, binaların yeniden onarıldığını böyle bir muameleyi hak etmediklerini de ifade ettiler.⁵⁷

Gazi Ayıntap Gazetesi’nin 13 Ekim 1930 tarihli 8. sayısında belediye seçim sonuçları ile ilgili:

*“Şehrimiz Belediye İntihabı C. Halk Fırkasının Tam Bir Zaferi İle Neticeleşti. Gazi Yurt Halkı Reylerini İttifakla Büyük Gazinin Fırkasına Verdiler. C.H. Fırkasından İstifa Eden Yoktur. Bu Fırkanın Mensupları Memleketin İstihlası Üçründe Bütün Mevcudiyetlerini Feda Etmiş Olan Vatanın Öz Evlatlarıdır. Gayelerinin Tehakkunda Kendilerine Yol Gösteren Fırkalarının Ve Kara Günlerdeki Silah Arkadaşlarından Ayrılamazlar.”*⁵⁸

Bu yazının yazılmasının asıl sebebi ise, bazı kimselerin CHF istifa edip SCF geçtikleri ile ilgili yayılan söylentilerin önüne geçmek ve haberin asılsız olduğunu duyurmak maksadıyla yazılmıştır. Gazi Ayıntap Gazetesi bir başka haberinde; Gaziantep Belediye meclisi üyeliğine seçilen 28 azanın kendi aralarında toplanarak belediye başkanı olarak Mehmet Ali Bey’i Kahramanzade Hacı Mehmet, Durduzade Süleyman ve Kepkepzade Mustafa beylerin seçildiğini yazmıştır.⁵⁹

Diğer taraftan merkezdeki seçimlerin bitmesinin ardından Gaziantep kazalarında da seçimler sonuçlanmıştır. Kilis Belediye Başkanlığı’na Sabık Reis İslam, Nizip Belediye Başkanlığı’na Habeş, Besni Belediye Başkanlığı’na Emirzade Reşit bey seçilmişlerdir.⁶⁰

Türkiye’nin birçok yerinde seçimler sona ermesine rağmen seçim sırasında meydana gelen birtakım olumsuz olaylar ve yaşanan gerilim, seçim sonrasında da devam etmiştir. Mecliste milletvekilleri kendi aralarında tartışırken bu tartışmalar basında da yer almıştır. Serbest Cumhuriyet Fırka lideri Fethi Okyar yerel seçimler münasebetiyle birçok yerde konuşmalar yapmıştır. Konuş-

⁵⁶ “Belediye İntihap Müddeti Bir Hafta Temdit Edildi”, *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 6, 6 Ekim 1930, s. 3.

⁵⁷ “Hakikatı Görmeye Çalışalım”, *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 7, 9 Ekim 1930, s. 2.

⁵⁸ “Şehrimiz Belediye İntihabı”, *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 8, 13 Ekim 1930, s. 1.

⁵⁹ “Belediyede Reis ve Encümen İntihabı”, *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 11, 23 Ekim 1930, s. 3.

⁶⁰ “Kazalar Belediye Reisleri”, *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 12, 27 Ekim 1930, s. 1-3.

masının ana eksenini Halk Fırkası ile SCF'nin esas prensipleri arasında hiçbir fark olmadığını belirterek; her iki partinin de cumhuriyetçi ve laik olduğunu izah etmek olmuştur. Her konuşmasında kendinin ve partisinin cumhuriyet rejimine bağlılığını bildirmiştir. Ancak cumhuriyet rejimine ve laikliğe karşı olan bazı kişiler bu partinin kurulmasını kendileri için bir fırsat bildiler. Bu art niyetli kişiler en küçük olayı fırsata çevirerek, kendi menfaatleri için kullanılmak istiyorlardı. Bunlar, seçimlerle ilgili meydana gelen birtakım olayları abartarak halkı birbirine düşürmeye çalışmışlardır. Seçimlerde hile yapıldığı söylentisini yaymaya çalışmışlardır. Bütün bunlara karşı Gazi Ayıntap Gazetesi ise felaketler görmüş, ıstıraplı günler geçirmiş, yılların acı tecrübelerinden ders almış olan Türk milletinin hakikatleri göreceğini, varlığını kurtaran Cumhuriyet idaresine sırt dönmeyeceğini belirterek, yapılan olumsuz propagandaların cevapsız kaldığını halkın bunlara itibar etmediğini ve oylarını Halk Fırkası'na verdiğini yazmıştır.⁶¹

Gaziantep Milletvekillerinden Kılıç Ali, Şahin ve Ferit beyler ile CHF mütemedi olan Hüseyin Bey ve Kilis Belediye Başkanı İslam Bey bir heyet oluşturarak seçim yapılan yerleri ve sandıkları dolaşmışlardır. Buradaki yapılan seçimlerle ilgili bilgiler toplamışlardır. Halk, bu heyeti heyecan, coşku ve sevinciyle karşılamıştır. Halk "Yaşasın Cumhuriyet Fırkası, Yaşasın Ulu Gazi" diyerek sloganlar atmışlardır. Milletvekilleri de halkın istek ve sıkıntılarını uzun uzun dinlemişlerdir. Başta Kılıç Ali olmak üzere, heyet gittiği yerlerde konuşmalar yaparak halkın dertlerini dinlemişlerdir. Kılıç Ali konuşmasında;

*"Burada mebus olarak değil eski kara günlerin bir silah arkadaşı sıfatıyla bulunduğumu ve bu sıfatla halkın dertlerini dinlemek ve kendi dertlerini söylemek üzere geldiğimi; mücadele yıllarında kızılıhisarı kararkah ittihaz ettiğimi ve şimdi etrafına toplanmış olan bu halkla yanyana harp ve silah arkadaşlığı etmiş olduğumu ve bu hatıraları bugün yat ve tahatturla mahzuz ve mütehir bulunduğumu söyleyerek büyük Gazinin kurduğu ve şimdiye kadar başında bulunup bundan böyle başında bulunacağı müdafaai hukuk cemiyeti ve onun vücuda getirdiği C.H. fırkasının tarihçesinden bahs etmiş ve bu vesile de bu mukaddes cemiyeti kanları ile sulayıp büyüten aziz şehitlerin hatıralarını hürmetle yat ve taziz eylemişleridir."*⁶²

demiştir.

Gazi Ayıntap Gazetesi seçimlerde CHF desteklemiş, onun yayın organı gibi lehinde birtakım yazılar yayınlanmıştır. Bunun amacı halkın CHF'na vereceği desteği attırmak ve SCF'nin seçimlerde herhangi bir başarı göstermesini engellemektir. Gazete, 20 Ekim 1930 tarihli "Utanunuz Efendiler Utanunuz" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Yazıda; Türkiye'nin zorlu bir mücadeleden çıkarak yurdun düşmanlardan temizlendiğini, esaretten kurtarıldığını ve bağımsızlığını kazandığını hatırlatarak; padişah ve saltanat sistemini bırakarak halkın

⁶¹ "Belediye İntihabı ve Serbest Fırka", *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 9, 16 Ekim 1930, s. 1.

⁶² "Muhterem Mebuslarımız En Ufak Köylere Kadar İntihap Dairelerini Dolaşıyorlar", *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 10, 20 Ekim 1930, s. 1.

egemenliğini tesis eden Cumhuriyet rejimini getirdiğini bunu da Mustafa Kemal ve kurduğu CHF'ye borçlu olduğunu yazmıştır. “Cumhuriyet rejimi, ülkeye huzur ve sükunet getirdi, kul sisteminden halk sistemine geçilerek halkın kendini yönetmede söz sahibi olmasını sağlamıştır.” diyerek o güne kadar ülkenin geldiği noktayı anlatmıştır. Gazete yazısına devamla; iktidarda olduğu müddetince Gaziantep'in savaştaki yaralarının sarılması ve onarılması için çalışmalar yapmış, her türlü işlemlerinde tesirlere kapılmadan kanunların gerektirdiği gibi uygulamıştır. Bu reformu sağlayan CHF olduğunu ifade ettikten sonra, böyle bir çalışma yapan partinin belediye seçimlerinde yalnız bırakılmamasını ve Gaziantep'ilerin bu partiye oylarını vermeleri gerektiğini yazmıştır.⁶³

Gazi Ayıntap Gazetesi 23 Ekim tarihli “Gine O Fırka” başlıklı yazısında; milletvekilleri ve CHF'nın görevlilerinin seçim sandıklarını dolaşmak için Kilis ve Nizip merkez ile köylerine gittiklerini, halkın gelenleri coşkuyla karşıladıklarını yazmıştır. Yazıda devamla; köylülerin CHF'dan ayrılmayacaklarına dair söz verdiklerini, köylü temsilen bir köy hocasının konuşma yaptığını yazan gazete hoca'nın konuşmasında: Ülkeyi düşmanlardan kurtaran partiye minnettar olduklarını ve bu minnettarlığı da partiden ayrılmayarak göstereceklerini söylemiştir. Gazete bu haberi sayfalarına taşıyarak halkın Halk Fırkası'na bağlılığını ve sadakatini gösterdiğini ifade etmiştir. CHF cephesinde bu gelişmeler yaşanırken, Serbest Cumhuriyet Fırka taraftarları bir taraftan kendi propagandalar yaparken, diğer taraftan da CHF'nın yapmış olduğu çalışmalara ve gösterilere de itiraz etmekle meşgul oluyorlardı. Gazete yazısının sonunda halkın bu tür propagandalara ilgi göstermediğini ayrıca ifade etmiştir.⁶⁴

Kılıç Ali Bey ve yanındaki heyetle birlikte Gaziantep merkez ve ilçelerini dolaşmış, gittiği yerlerde halkın sorunlarını dinlemiş ve konuşmalar yapmıştır. Gazi Ayıntap Gazetesi yine 23 Ekim 1930 tarihli bir başka haberinde Kilis'e gelen milletvekilleri ve parti yetkililerinin Kilis'in köylerini gezdikten sonra Türk Ocaklarını ziyaret ettiklerini yazmıştır. Milletvekillerinin Türk Ocağı'nda coşku ve alkışlarla karşılandığını yazmıştır. Ocak Başkanı olan Dr. Emin Bey misafirleri karşıladıktan sonra bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında:

“Muhterem Mebuslarımız, Aziz Misafirlerimiz: Büyük Millet Meclisi'nde halkımızın vekaletini haiz olarak teşrii vazifenizi ifa ederken ara sıra mıntkanız ahalisiyle temas ederek onların dertlerini ve ihtiyaçlarını dinlemek ve mümkün olanlarına çareler bulmak için uzun seyahat mezahimini ihtiyar ile buraları şereflendirmek hususundaki lütuflarınıza kazamız ve onun halkı ve ocağınız namına arzu şükran eder ve sizlere minnetle, hürmetle beyanı hoşamedî eylerim. Bilhassa ocağımızın şu naçiz davetini kabul ve teşriif buyurmak lütfunda ibzal buyurulan yüksek nezaket ve nezahet eserine karşı muhterem mebuslarımıza ve misafirlerimize ocağımız namına izharı minnet vecibesini ifa ederken senelerden beri her sene kurultaylarda ocağımızın murahhaslık vazifesini büyük bir istekle kabul

⁶³ “Utanimız Efendiler Utanimız!”, *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 10, 20 Ekim 1930, s. 1.

⁶⁴ “Gine O Fırka”, *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 11, 23 Ekim 1930, s. 1.

ve ifa buyuran kıymetli vatanperver mebusumuz Kılıç Ali Beyefendi hazretlerine bu hususi yardım ve lütuflarından dolayı da en sıcak şükran ve minnet duygularımızı bütün şümühterem zevatın huzurlarında arz ve ref eylemeyi büyük bir Ocaklı ve memleket sevgisi borcu bilirim.”⁶⁵

demmiştir.

Türk Ocağı Başkanı Dr. Emin Bey, konuşmasına devamla halkın milletvekilleriyle konuşarak dertlerini, sıkıntılarını anlatabildiği için memnun olduğunu belirttiikten sonra, saygıdeğer milletvekillerimizin ve hükümetimizin halkın ihtiyacı olan kanunları bir an önce çıkarmalarını beklediklerini ifade etmiştir. Hükümet ve Meclis halkın huzuru için azami gayret ve çaba harcadığını gördüklerini ifade etmiştir. Ocak Başkanı Dr. Emin Bey konuşmasına devamla:

“Bununla beraber halkımız mesailerine istinat ettikleri muhterem mebuslarıyla bazı ihtiyaçları üzerinde hususi ve samimi ve sırf istişari mahiyette olmak üzere ufak bir hasbihal yapmağı arzu ederek bunlardan mümkün olanlarına yüksek vekilleri tarafından çareler taharrişi yolunda mesai sarfi için istirhamlarda bulunmağın bu naçiz lisanına tevdi ettiler.”

diyerek sözlerini tamamlamıştır.

Bunun üzerine milletvekili Kılıç Ali Bey de Emin Bey'in konuşmasından memnuniyet duyduğunu dile getirmiş, toplantıda Ziraat Bankası'nın kredi ile ilgili sıkıntıları ve vergilerin ağırlığından söz edildiğini belirterek bunlarla ilgileneceğini ve not aldığını belirtmiştir. Kılıç Ali konuşmasına devamla Gaziantep'in çok kötü zamanlarında büyük işler yaptığını şimdi de bu sorunların altından kalkacağını vurgulamıştır. Gazete yazısına devamla; Kılıç Ali'nin ziyaretten memnun kaldığını, sıcak sohbet ve karşılama için teşekkür ettiğini yazmıştır.⁶⁶

Kılıç Ali Bey ve yanındaki heyet, halkla ve Türk Ocağı yetkilileriyle görüşmeye devam etmişlerdir. Kilis'teki Türk Ocakları'nda da kendilerine verilen yemekten sonra konuşmalar devam etmiştir. Kilis halkı ve Türk Ocakları üyeleri de Halk Fırkası'nın yanında olduğunu söylemiştir. Halk Fırkası idare heyeti üyelerinden Oğuz Bey ise düşüncelerini:

“Muhterem mebuslarımız, aziz misafirlerimiz! İlhamını çok kuvvetli menbalardan, almuş hareketin dahakikatlara istinat etmiş, istikametini garp medeniyetin tevcih etmiş tam bir şuuri idareye malik mensubiyetiyle iftihar ettiğimiz aziz fırkamızın Kilis mensubini arasında sizleri görmekte bahtıyarız. Türk diyarının cenup sınırında kalbinden yaralı mecruh Kilis'imize lütfen teşrifinizden dolayı sizlere Halk Fırkası namına teşekkür ederiz. Ara sıra olsun kıymetli ziyaretiniz, memleketin dertlerini dinleyişiniz fırkamıza esasen bağlı olan kalplerimizi çelik çivilerle çemberliyor. Gaye ve prensiplerine iman ettiğimiz bu fırkanın şimdiye kadar yapmış olduğu

⁶⁵ “Muhterem Mebuslarımız En Ufak Köylere Kadar İntihap Dairelerini Dolaşıyorlar”, *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 11, 23 Ekim 1930, s. 2.

⁶⁶ “Muhterem Mebuslarımız En Ufak Köylere Kadar İntihap Dairelerini Dolaşıyorlar”, *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 11, 23 Ekim 1930, s. 2.

na mütenahi hizmetleri inkar elbette nankörlük olur. Memleket ve millet lehine bu kadar hizmeti sepkeden bir fırkaya muhalefet elbet ve elbette vatanaperverliktir. Bunu yüksek düşüncelere mahsus, vatanperverlik gayretiyle kanaat ve mefkure muhaliflerine değil Türk'ün aziz yuvasında bir muhalefet havası estirmek behanesile bulanık suda balık avlamak istiyen bethahlar için söylüyorum. Fakat Efendiler! Şurası muhakkaktır ki: Türk'ün diyarını kurtaran, ona hakkı hayat veren, Türk elinde genç ve müstakil bir Türk Cumhuriyeti kuran Ulu Gazinin muazzez fırkasına muhitemizde muhalefet bulunamaz. Çünkü o meş'um işgalin acısı hala kalplerimizi sızlattıyor. O acı günlerin Türk Milleti üzerindeki izleri henüz unutulmamıştır.”⁶⁷

şeklinde ifade etmiştir.

Oğuz Bey konuşmasına devamla vatana ve millete bu kadar büyük hizmetleri geçmiş bir partiye muhalefet edilmez, halkımız nankör değildir, vefasız değildir. Yapılan iyilikleri ve götürülen hizmetleri asla unutmaz. CHP ve Mustafa Kemal gece gündüz demeden ülkeye hizmet ettiklerini demiryolu ve birçok tesisler yapıldığını belirterek ülke çağdaş uygarlık seviyesine çıkartılmıştır, böyle bir çalışma yapan bir partiye ihanet edilmez ifadesini kullanmıştır. Oğuz bey yine konuşmasına devamla Mustafa Kemal her şeyden önce saltanatı kaldırarak halka hürriyeti tattırmıştır. Bunu yapan bir siyasi kadro var ve halâ görev başında bulunuyor, bu kadro ki yurdu işgalden kurtaran kadrodur. Yurdu işgalden kurtardığı gibi karanlıktan ve gerilikten kurtaracak kadroda yine CHP'de olduğunu ve bunun için CHP'nin tercih edilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.

Oğuz Bey Kilis'te yapmış olduğu bu konuşmasına şöyle devam etmiştir:

“Memleket bir kül halinde hizmetinizden çok istifadeler gördüğü gibi bilhassa Gazi vilayetimiz mecruh Kilis’imizde birçok hayırlı teşebbüsleriniz ve muavenetlerinizden azami derecede istifade etmiştir. Bu hizmetlerinizden bizim gibi naçizlerin teşekkürü kağı değil, tarih ona teşekkür edecektir. Kilis’imizin birçok mali, iktisadi, idari ihtiyaçlarını dünkü Türk Ocağı ziyafetinde Ocağımız Reisi Doktor Emin Bey Efendi arz ettiler. Biz onlara bir şey ilave etmek istemiyoruz. Yalnız te’mininden emin bulunduğumuz için dünkü istirhamatımızın lütfen kabulünü rica edeceğiz. Sizlere ferdin fert ve muzaheretin aliyeleriyle vilayet halkını cidden minnettar bırakan Aziz ve Gayyur valimiz Nazmi Bey Efendiye, Halk Fırkası ve Kilis namına samimiyetiyle beyan ve arzu hoşamedi eder ve ebedi hürmetlerimizi sunarız.”⁶⁸

diyerek konuşmasını tamamlamıştır. Yapılan konuşmalardan sonra milletvekilleri halkın sorunlarını dinlemişlerdir.

⁶⁷ “Muhterem Mebuslarımız En Ufak Köylere Kadar İntihap Dairelerini Dolaşıyorlar”, *Gazi Aynıtap Gazetesi*, Sayı: 13, 30 Ekim 1930, s. 2.

⁶⁸ “Muhterem Mebuslarımız En Ufak Köylere Kadar İntihap Dairelerini Dolaşıyorlar”, *Gazi Aynıtap Gazetesi*, Sayı: 13, 30 Ekim 1930, s. 2.

Kılıç Ali Bey'in ziyaret ettiği yerlerden birisi de Pazarcık'tır. Pazarcık o yıllarda Gaziantep'in ilçesidir. Kılıç Ali Bey, Pazarcık ilçesinde yaptığı konuşmada Gaziantep savunmasında Pazarcıkların 10 yıl önce yapmış oldukları fedakârlıktan söz etmiş, o yılları hiçbir zaman unutmayacağını belirttiikten sonra, sözlerini yerel seçimlerde iki Fırkanın (CHF ve SCF) durumuna getirmiş ve şöyle devam etmiştir:

“Arkadaşlarım: Sizlerle geçirdiğim kara günlerin arkadaşılığından cesaret alarak malumunuz olan son vaziyetler hakkında birkaç kelime söyleyeme müsaadenizi rica ederim. Aziz Hemşerilerim: Cumhuriyet Halk Fırkası bilirsiniz ki memleket ve millet her türlü istinattan mahrum bırakılarak bir felakete atıldığı meşum hengamda kendisini ortaya atan büyük vatanperver aziz reisimiz Gazi hazretlerinin kurduğu bir eserdir. Büyük fırkamız bütün milleti içine alarak kudret ve kuvvet yapan; harici düşmanları imha eden; halkla hürriyet ve hakimiyet temin eden mukaddes bir cemiyettir.”⁶⁹

diyerek halkın CHP'den ayrılmaması gerektiğini belirtmiştir. Kılıç Ali konuşmasında CHP'nin ülkeyi çağdaş uygarlık seviyesine yükselttiğini, birçok yenilikler yaptığını anlatmış, ancak bunların yeterli olmadığını ve yapacakları daha çok işlerinin olduğunu sözlerine ilave etmiştir. Kılıç Ali konuşmasına devamla bu nedenle onların partide kalmalarının gerekli olduğunu kaldıkları takdirde ileride çocukları ve torunlarının bundan dolayı gurur duyacaklarını ifade etmiştir. Kılıç Ali Pazarcık'ta yapmış olduğu seçim konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür:

“Arkadaşlar; şu sıralarda isimleri muhterem Fethi Bey efendinin isimleri yanında bulunmaya layık olmayan bazı insanlar millet arasına tefrika sokmaya çalışıyorlar. Bu tefrika fikri, alelade fırkacılık, kahve, sokak politikacılığıdır ki memleket ve milletin huzur ve emniyet şeraiti böyle bir tefrikaye yol açmaya asla müsait değildir. Halkımız yüksek şuurlidir her türlü terakkiye müstait ve müstahaktır. Fedakârdır, şayanı hürmettir, cidden nankör değildir. Yapılan işleri takdir eder. Memleket içerisinde çıkarılan ikililik güzel yurdumuzun vahdetini ihlaldan başka bir netice veremez. Bu uzun hayatl, şerefli tarihe malik olan güzel Antep'imizin ve aziz hemşerilerimizin çok zarar görmüş, kara ve felaketli günler geçirmiş olduklarını bir kara gün arkadaşı sıfatıyla şurada hatırlatmak isterim.”⁷⁰

Kılıç Ali konuşmasının sonunda tekrar Gaziantep müdafaasına değinerek bazı kişilerin silahlı direnişten vazgeçirmeye çalıştıklarını, yine aynı kişilerin bu defa da partimizin önüne benzer propagandalarla çıktıklarını ifade etmiştir. Geçmişten ders aldıklarını ve hiçbir engel tanımayacaklarını sözlerine ilave etmiştir.⁷¹

⁶⁹ “Kılıç Ali Beyefendinin İsmet Paşa Mektebinde İrat Ettikleri Nutuk”, *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 14, 3 Kasım 1930, s. 2.

⁷⁰ “Kılıç Ali Beyefendinin İsmet Paşa Mektebinde İrat Ettikleri Nutuk”, *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 14, 3 Kasım 1930, s. 2.

⁷¹ “Kılıç Ali Beyefendinin İsmet Paşa Mektebinde İrat Ettikleri Nutuk”, *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 14, 3 Kasım 1930, s. 2.

Gaziantep’li bazı gençler SCF’na girip seçimlerde aktif olarak çalışmışlardı. Daha sonra ise, CHF Başkanı’na telgrafla müracaat ederek Fırkaya tekrar geri dönmek istediklerini bildirmişlerdir. Çekilen telgrafi Gazi Ayıntap Gazetesi ay-nen yayınlamıştır:

“Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın doğuşunu yüksek ve nihayetsiz ilhamımızın bir iradesi olarak kabul edilmiş ve bu sebeple de biz Buzdoğan (Bozdoğan) gençleri Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın burada bir şube teşkil etmiştik. S. Fırka teşekkülünün son zamanlarda maksat ve gayelerinden uzaklaşmakta olduklarını gören ve esasen Halk Fırkası’nın öz evlatları bulunan biz Bozdoğan gençleri muvakkat bir tecrübe devresi geçirerek tekrar Ulu Reisimizin yanına ve emrine döndük. Evvelce temiz bir maksatla girdiğimiz Serbest Fırkadan ayrılarak kendi evimize girerken bizi kusura görmemenize istirham eder ve bu sebeple de Bozdoğan gençlerinin nihayetsiz hürmet ve tazimlerini arz ederiz.”⁷²

30 Ekim 1930 tarihinde yayınlanan bu telgraftan da anlaşılacağı gibi mahalli seçimlerden sonra meydana gelen olaylardan dolayı rahatsız olan bazı kişilerin CHP’ne geri döndüklerini görüyoruz ki bu yeni kurulan bir parti için olumsuz bir görüntü olmuştur.

Seçimler süresinde Gaziantep’teki yerel gazetelerde partiler gibi muhalefet edip, karşılıklı yayınlanan yazılara eleştirel gözle yaklaşmışlardır. Gazi Ayıntap Gazetesi, SCF’yi destekleyen “*Halk Dili Gazetesi*”nin yazılarına itiraz etmiştir. Gazete, muhalif olan Halk Dili Gazetesi için epay ağır sayılabilecek “*Biz ve Onlar*” başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Yazıda Halk Dili Gazetesi’ne akli selim olan hiçbir Gaziantep’linin itibar etmeyeceğini, çünkü bu tür haberlerin dedikodudan ibaret olduğunu belirtmiştir. Yazıda devamla; CHF’nin memleketin sıkıntılarıyla boğuşurken, millet canını malını düşmana karşı savunurken bu kimselerin ortada gözükmediklerini iddia etmiştir. Gazete yine haberine devam ederek SCF taraftarlarının olumsuz tutumunu anlatmıştır. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı’nda vatandaşlar partiye sığmamış, kalabalık Maarif Bahçesi’ne kaymıştır. Bu kalabalığı gören SCF taraftarı parti binası önünde davul zurna çalarak halkı oraya çekmeye çalışmışlarsa da kimse itibar etmemiştir. Gaziantep’li, ne SCF’na ne de Halk Dili Gazetesi’ne inandığını göstermiştir diye yazmıştır.⁷³

Diğer taraftan yine Gazi Ayıntap Gazetesi, Serbest Cumhuriyet Fırkası taraftarlarının çıkarmış olduğu bir dedikodudan söz etmiştir. Milli Emlak’tan satılan CHF binasının parasının ödenmediği ve devlet tarafından istimlak edildiği söylentisi yayılmıştır. Gazete bunun yalan ve uydurma olduğunu belirterek, şayet ödenmemiş olsa bile milletin malı yine milletin fırkasında kalır diyerek bunun kötü bir propaganda olduğunu yazmıştır.⁷⁴

⁷² “Muhalefete Geçen Buzdoğan (Bozdoğan) Gençleri”, *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 13, 30 Ekim 1930, s. 2.

⁷³ “Biz ve Onlar”, *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 14, 3 Kasım 1930, s. 1.

⁷⁴ “Ne Kadar Haset?”, *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 14, 3 Kasım 1930, s. 4.

Gazi Ayıntap Gazetesi, SCF destekleyen yerel basın yanında ulusal basını da hedef almış ve SCF destekleyen Yarın Gazetesi'nin yazdıklarının doğru olmadığını, bir gün gerçeklerin gün yüzüne çıkacağını dile getirmiştir.⁷⁵

Gazi Ayıntap Gazetesi bazen SCF muhalif olan gazetelerin yazılarına da yer vermiştir. Bunlardan birisi de Son Posta Gazetesi'dir. Son Posta Gazetesi'nin SCF ile ilgili yazdıklarına Gazi Ayıntap Gazetesi, aynen katıldığını ifade etmiştir. Gazete, "Bir Muhalif Görüşle Serbest Fırkanın Hataları Serbest Fırka Ümit Edilen Faideleri Temin Edemez", başlığı ile şunları anlatmıştır:

*"Bir fırkanın devamlılığını sağlayabilmesi için belirli fikirlere ve sınıflara dayanması gereklidir. Bu iki temelden mahrum olan fırkalar günün ihtiyaçlarına cevap veremezler. Cevap veremeyen fırkaların yaşamalarına gerek kalmaz, başka bir fırkanın bünyesine geçer ya da tamamen kapanırlar. Serbest Fırka ise kapatılması gereken fırkalar arasındadır. Çünkü Serbest Fırka kurulduğu günden itibaren birçok hata yapmıştır. Öncelikli yetersiz bir programla ortaya çıkmıştır. Liberalizm düşüncesini benimsemişi birçok kimseler tarafından eleştirilmiştir."*⁷⁶

diyerek SCP'nin ve Fethi Bey'in yanlış işler yaptığını ileri sürmüştür.

Parti kuruluşunun fikri alt yapısının olgunlaşmadığını ve teşkilatlanma işinin ise çok aceleye getirildiğini belirtmiştir. Bunun sonucunda da partiye birçok yanlış kişinin kayıt olması partinin zaafa uğramasına neden olduğunu ileri sürmüştür. Partinin zaaflarından biri de kendine ait bir gazetesinin olmadığı için kendi görüş ve düşüncelerini tam olarak anlatamamasıdır. Ayrıca yabancı gazetelerde çıkan parti lehindeki bazı haberlerde yanlış anlaşılmıştır. Bu da parti aleyhine kullanılmıştır. Gazete yazısına devamla:

*"Serbest Fırka günün ihtiyaçlarına cevap vereceğini söyleyerek ortaya çıktı. Bunun için de sınıf ve mezhep farkı gözetmeden bütün halkı benimsediğini, derhelinin ve ihtiyaçlarının tatmin edileceği söylenmiştir. Ancak parti bu heyecanlı tezahürata cevap verememiştir. Parti hayatına devam etmek istiyorsa bu hataları tekrar etmemelidir. Yoksa geleceğini kestirmek zor görünmektedir."*⁷⁷

diyerek SCF'nin başarısız olmasındaki sebepler üzerinde bir değerlendirme yapmıştır.

Gazete Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruluş aşaması ve kurulduktan sonra yaşadığı birtakım sıkıntılar ve eksikleri dile getirmiştir. İç İşleri Bakanlığı belediye seçimlerini incelemek için seçim esnasında Gaziantep'e Mülkiye Müfettişi Tevfik Sırrı Bey'i görevlendirmiştir. Tevfik Sırrı, belediye seçimleri ile ilgili incelemelerde bulunmuş ve bir rapor hazırlamıştır. Tevfik Sırrı Bey, raporunda Gaziantep'te seçimlerin normal seyrinde yapıldığını, sorun yaşan-

⁷⁵ "Vatandaş Gözünü Aç Memlekete Kimler Hakim Olmak İstiyor?!", *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 14, 3 Kasım 1930, s. 1.

⁷⁶ "Serbest Fırkanın Hataları", *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 16, 10 Kasım 1930, s. 3.

⁷⁷ "Serbest Fırkanın Hataları", *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 16, 10 Kasım 1930, s. 3.

madığını, kanunsuz herhangi bir olayın olmadığını belirtmiş ve bundan dolayı da Gaziantep'lilere de teşekkürlerini belirtmiştir.⁷⁸

Seçimler tamamlandıktan sonra Adana, Silifke, Mersin, Osmaniye, Maraş ve Gaziantep'i içine alan CHF parti müfettişi Hilmi Uran görevlendirilmiştir. Hilmi Uran'da hazırlamış olduğu raporu CHF Genel Sekreterliğine teslim etmiştir. Raporda Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın bazı yerlerde teşkilat kurma işini tam olarak tamamlayamadıklarını belirttikten sonra, teşkilatı olan yerlerdeki bazı yöneticilerin siyasi ahlaktan yoksun bir tutum içine girdiklerini belirtmiştir. Buna karşılık CHF yöneticilerinin bütün bu olumsuzluklara rağmen seçimlerde canla başla çalışarak mağrur bir vaziyette girdiklerini bildirmiştir.⁷⁹

Sonuç

Mustafa Kemal Türkiye'yi çağdaş medeniyet seviyesine çıkarmak istiyordu. Bunu gerçekleştirmek için önce halkın kendi kendisini yönetmesi Cumhuriyet rejimini kabul etti. Cumhuriyet rejimi demokrasiye geçiş için bir basamaktı. Mustafa Kemal, Cumhuriyet yönetimi içinde parlamentoda hükümeti denetleyecek bir sistem olması gerektiğini düşünüyordu. 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırka denemesi başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Mustafa Kemal, batılı ülkelerdeki gibi çağdaşlaşma yolunda birçok adımlar atmıştır. Bu adımların birisi de siyasi alanda atılan çok partili hayata geçiştir. Böylece çağdaş ülkelerde olduğu gibi tam demokrasi yönetimine geçilecekti. Bu amaçla mecliste bir muhalefet partisi olması için yakın arkadaşı Fethi Bey'e Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurmasını istemiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduktan kısa bir süre sonra belediye seçimlerine katılmış bazı yerlerde de seçimleri de kazanmıştır. Ancak hem toplumda ve hem de mecliste gereksiz tartışmalar yaşanması neticesinde Fırka kendini feshetmek zorunda kalmıştır.

Serbest Cumhuriyet Fırkası Gaziantep'te il teşkilatının kuruluşunu tam olarak tamamlayamadan yerel seçimlere girmek zorunda kalmıştır. Fırka, Gaziantep merkez ve ilçelerindeki belediye seçimlerinden herhangi bir başarı gösterememiştir. Çünkü parti Gaziantep'te teşkilatını yeni kurmuş, partinin kuruluşu halka tam olarak duyurulamamış ve yeteri kadar propaganda yapamamıştır. Başarılı olamamasının bir diğer nedeni ise, Serbest Cumhuriyet Fırkası taraftarlarının CHF yöneticileri ve taraftarlarınca kendilerinin engellendiği iddialarıdır. Cumhuriyet'in ilanından sonra tam demokrasiye geçiş için Mustafa Kemal ve Fethi Bey tarafından başlatılan bu iyi niyetli girişim maalesef başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısız deneme Türkiye'deki siyasal hayatı olumsuz olarak etkilemiş ve çok partili siyasi hayat 15 yıl kadar etkilenmiştir.

Kaynaklar

- AĞAOĞLU, Ahmet: *Serbest Fırka Hatıraları*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.
AKANDERE, Osman: *Mülli Şef Dönemi (Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938-1945, İz Yayıncılık, İstanbul 1998.*
AKBULUT, Dursun Ali: "Çok Partili Döneme Geçiş Denemeleri ve İnkılâba Karşı Tepkiler", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002.

⁷⁸ "Belediye İntihabını Teftiş", *Gazi Ayıntap Gazetesi*, Sayı: 18, 17 Kasım 1930, s. 3.

⁷⁹ Koçak, a.g.e., s. 304.

ATAY, Falih Rıfki: *Çankaya*, Pozitif Yayıncılık, İstanbul 2009.

BALKAYA, İhsan Sabri: "Cumhuriyetin İkinci Muhalif Partisi SCF'nin Eskişehir'de Teşkilatlanması ve Eskişehir'de 1930 Belediye Seçimleri", *Atatürk Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, Erzurum 2015.

BARLAS, Uğur: "Gaziantep Basın Tarihi", *Folklor Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Özer Matbaa, Karabük 1972.

BAYKARA, Tuncer: *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Kültür Sanat Yayıncılık, 4. baskı, İzmir 1994.

C.A., 490.01.435.1804.1.67, s. 65; C.A., 490.01.435.1804.1.68, s. 66; C.A., 490.01.435.1804.1.69, s. 67; C.A., 490.01.435.1804.1.70, s. 68; C.A., 490.01.435.1804.1.71, s. 69; C.A., 490.01.435.1804.1.77.

Cumhuriyet, 18 Kasım 1930.

ÇAKIRBAŞ, Engin: *İzmir Basınındaki Yansımalarıyla Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2015.

ÇANAĞÇI, Halis: *Serbest Cumhuriyet Fırkasının Yarı Gazetesine Yansıması*, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.

ÇOLAK, Hikmet: *1930 Belediye Seçimleri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

DURAN, Hacı: "Türkiye'de Demokrasi ve İktidar Seçkinlerinin Değişimi", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 224, Ekim 2016.

ERMENCE, Cem: *99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, I. Baskı, İstanbul 2006.

Gazi Ayıntap Gazetesi, Sayı: 1, 18 Eylül 1930.

Gazi Ayıntap Gazetesi, Sayı: 2, 22 Eylül 1930.

Gazi Ayıntap Gazetesi, Sayı: 6, 6 Ekim 1930.

Gazi Ayıntap Gazetesi, Sayı: 7, 9 Ekim 1930.

Gazi Ayıntap Gazetesi, Sayı: 8, 13 Ekim 1930.

Gazi Ayıntap Gazetesi, Sayı: 9, 16 Ekim 1930.

Gazi Ayıntap Gazetesi, Sayı: 10, 20 Ekim 1930.

Gazi Ayıntap Gazetesi, Sayı: 11, 23 Ekim 1930.

Gazi Ayıntap Gazetesi, Sayı: 12, 27 Ekim 1930.

Gazi Ayıntap Gazetesi, Sayı: 13, 30 Ekim 1930.

Gazi Ayıntap Gazetesi, Sayı: 14, 3 Kasım 1930.

Gazi Ayıntap Gazetesi, Sayı: 16, 10 Kasım 1930.

Gazi Ayıntap Gazetesi, Sayı: 18, 17 Kasım 1930.

GOLOĞLU, Mahmut: *Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

KARAKAŞ, Ömer: "Balıkesir'de Serbest Cumhuriyet Fırkasının Teşkilatlanması ve Belediye Seçimleri (1930)", *International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, Volume: 8/5, Spring 2011, Ankara-Turkey.

KARPAT, Kemal: *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

KOÇAK, Cemil: *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

TUNCAY, Mete: *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

OKYAR, Osman - SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet: *Fethi Okyar'ın Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1999.

ÖĞÜT, Selim: "Cumhuriyet", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt: 8, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

ÖZDEĞER, Hüseyin: "Gaziantep", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: XIII, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1996.

ÖZTÜRK, Ayhan: *Milli Mücadele'de Gaziantep*, Geçit Yayınları, Kayseri 1994.

ÜNÜVAR, Süleyman: "Cumhuriyet, Atatürk ve Milli Egemenlik", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 154, Ocak-Şubat 2005.

YETKİN, Çetin: *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, Karacan Yayınları, İstanbul 1982.

YILDIZ, Zeynep: 1923-1950 Yılları Arası Gaziantep'in Sosyal Kültürel ve Ekonomik Hayatı, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2015.

YILMAZ, Meşkure: Serbest Cumhuriyet Fırkası, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1990.

Etker

Gazi Antep Vilâyeti	
Merkez teğkilâtı :	
İdare heyeti reisi : Memnan zade Mustafa ef.	İsmâ zade şirketi hissedarlarından olan muallayın sui hal ve gayibesi yoktur. Gazi Antep'tedir. 64 numarada oturur. Kazas mahallesinde oturur. Halk tarafından sevilen bir şahsiyet değildir. Halen ticaretle iştigal eder. Karacalı mahallesinde 10/6 numarada oturur. (Fotoğrafi vardır)
İdare heyeti kâatibi :Nari B.	Bebasinın adı Seyyaf zade esençidir. Antep'in işgalinde Fransızlara müstahfızlık ettiğiinden ademi istihdam kararı alan Seyyaf zade şade efendinin oğludur. Sui hal ve gayibesi yoktur.Halen karvegi adak boyu birliğe gâlmaktadır. Kurbu bey mahallesinde 6/18 numarada oturur. (Fotoğrafi vardır)
İdare heyeti muhâsibî ve veznedâr Hoca zade Hüçap B.	Sui hal ve gayibesi yoktur. Halen ticaret ve fabrikacılık yapar. 47 numaradadır. (Fotoğrafi vardır) Tarlayı atık mahallesinde 10/14 numarada oturur.
İdare heyeti asâsındanî Mürûî zade Hayrî ef.	Antep mücâhedesinde Halepte bulunup gayret ve hizmeti sâbet etmiştir. Mübâhâcin ve müteğallip ruhudur. Zâti menâfâtından başka bir şey düşünmeyen gayri hassas bir adamdır. Çok zâcandır. Halen ticaret ve sîrâtle iştigal eder. Bu adam 17/1/1918 tarihinde 376/308 numaralı tabirle mübâhârilere şeyh Mustafa efendinin akrabasıdır. Cevizlice mahallesinde 6 numarada oturur. Fotoğrafi vardır.
İdare heyeti asâsındanî İsmâil ef.	Bebasinın adı (Arif ağa)dır. Antep mücâhedesinde Halepte bulunmuş. Müteğallip ruhudur. Müfûî zâcâletinde enişesidir. Halen bir işi olmayıp emâkile gecipir. Tarlayı atık mahallesinde 6 numarada oturur.
İdare heyeti asâsındanî mütevellî zade Hâkîm B.	Sui hal ve gayibesi yoktur. Halen bir işi olmayıp emâkile gecipir. Tarlayı atık mahallesinde 16/14 numaralı hanede oturur. (Fotoğrafi vardır).
İdare heyeti asâsındanî Doktor Hâmit B.	Sâbık sâhihiye ve muaveneti işçilerine müdürlerinden olup Husayri ve şeyh parip zâcâletindedir. Halen serbest mücâhedesindedir. (Fotoğrafi) vardır. Sakî tarla mahallesinde buyruca zâcâletinde 43/42 numarada oturur.

Ek-1: Serbest Cumhuriyet Fırka üyelerini gösteren Cumhuriyet Arşiv Belgesi

Ek-2: Serbest Cumhuriyet Fırkası'yla ilgili Gazi Antep Gazetesi'nden bir haber